

De waddewandeling van Vader Iwersen

NAVERTELD DOOR M. VAN WOENSEL KOOY

GEILLUSTREERD DOOR MIA VAN OOSTVEEN

Derde druk

De stof van dit verhaal vormt een schets van Abramsz die voorkomt in „Zomerloover”, verschenen bij den uitgever P. Noordhoff, Groningen, die Mejuffrouw M. van Woensel Kooy toestemming gegeven heeft deze schets nader uit te werken.

UITGAVE VAN H. VEENMAN EN ZONEN - WAGENINGEN

De Waddewandeling van Vader Iwersen

DE HALLIGEN

EEN heel eind van ons vaderland verwijderd, ligt, omringd door de wateren en stromen van de Noordzee, een reeks eilanden.

Wanneer we eens met zevenmijlslaarzen een wandeling maakten op onze Noordelijke eilanden, en van Tessel op Vlieland, van Vlieland op Terschelling, van Terschelling op Ameland, van Ameland op Schiermonnikoog overstapten en eindelijk op Rottum aanlandden, dan zouden we ontdekken, dat we onze tocht kalm konden voortzetten. Want op de Hollandse volgen de Duitse eilanden. We nemen weer een reuzenstap met de zevenmijlslaarzen en springen van Rottum over op 't Duitse eiland Borkum, van Borkum op Juist, van Juist op Norderney en Baltrum. Weer verder naar de drie ogen: Langeroog, Spiekeroog en Wangeroog. Vanaf Wangeroog redden wij ons een beetje, zoeken een uitstekend punt, vanwaar we een flinke sprong kunnen nemen en zijn niet bang voor wat opspattend zeewater. We hebben nu de kust van Sleeswijk-Holstein bereikt. Hier, in deze ronde zeekom, liggen de Halligen.

Halligen, wat zijn dat?

Halligen zijn eilanden, die zo laag liggen, dat zij het holle land, hallig¹⁾, genoemd worden. Zij komen maar één of twee meter boven de zee uit. Deze lage ligging brengt grote gevaren voor de bewoners mede. Want, is eenmaal de zomer voorbij, dan komt de machtig bruisende zee en werpt zich op het lage land,

¹⁾ Evenals Holland.

scheurt stukken van de hallig af, klotst tegen de huizen aan, werpt ze omver en sleept in zijn vaart alles mee wat zij krijgen kan: mensen, dieren, hooibergen. O, — vreselijk is de verwoesting, die de zee aanricht!

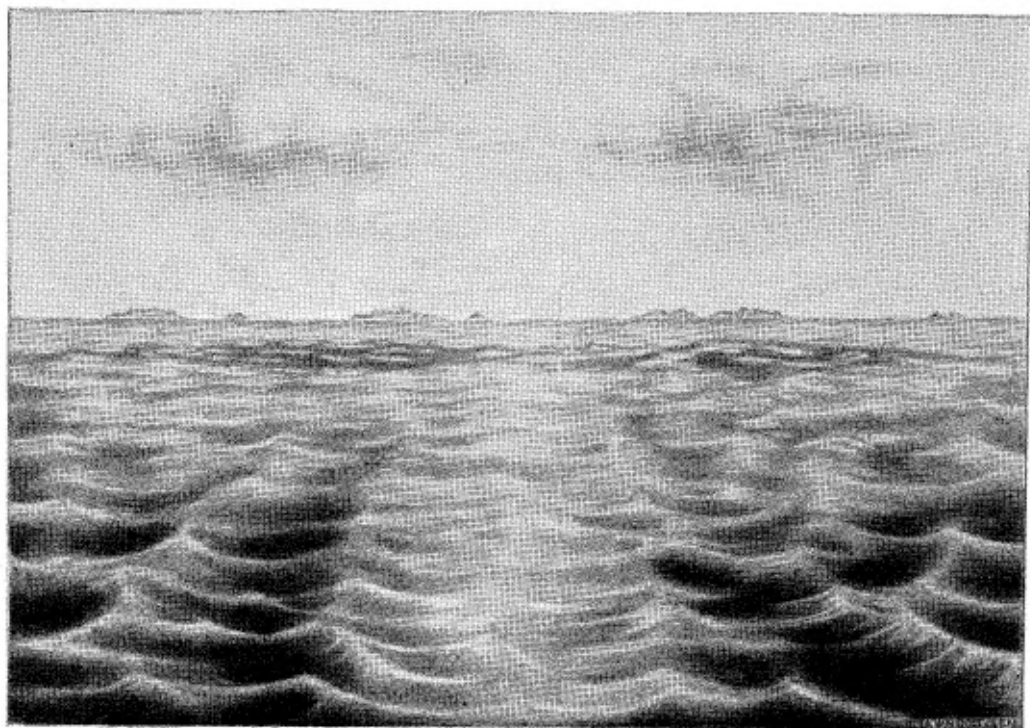
Hebben die hallig-bewoners dan niets gedaan om de zee van zich af te houden? Ja zeker, zij hebben hoogten gemaakt, heuvels, terpen. Op deze terpen wonen zij, daar staan hun boerenhoeven, zeven, negen, soms twaalf bij elkaar, met hun veestallen, hooibergen en zoetwaterputten.

Maar, — die terpen zijn maar vier meter hoog. En zij zijn van leem! Wanneer de zee hoog staat en wild is, beukt zij tegen de terpen, stijgt tot aan de ramen der huizen en vult de onderste verdieping met water. De bewoners vluchten naar de zolder, maar de zee zet haar werk voort, knabbelt en bijt aan de muren, en — daar stort het huis in en een golf sleept de bewoners mee naar de diepe, verre zee!

Zo is het eenmaal gebeurd, dat een bewoner voor de derde maal zijn huis moest opbouwen. En zo is het een andermaal gebeurd, dat in een herfst de zee over 't land stroomde. De dominee en zijn vrouw verzamelden snel hun koeien en schapen op de terp, haalden ze in huis en lieten ze daar binnen op de eerste verdieping rondlopen. Zelf vluchtten zij op de zolder van de kerk. De volgende dag was de zee bedaard, — och, hoe of 't met de beesten mocht zijn!

Zij daalden van de zolder naar hun woonkamers. Daar vonden zij de schapen genoegelijk genesteld in de bedstee, tussen de dekens en de kussens. De koe stond met haar achterpoten in 't water en leunde met haar voorpoten op de rand van de bedstee. Zij had zich op haar manier gered.

— Er is nog een ander gevaar voor de halligbewoners. Zij wonen zo afgesloten. Zij zijn zo heel alleen. Vier maal in de week komt bij goed weer de postboot. Die postboot brengt dan brieven naar de grote veilige eilanden en naar het vasteland.



De halligen komen maar één of twee meter boven de zee uit (blz. 1)

En die postboot wil je wel meenemen, als je boodschappen wil doen op 't vasteland. Maar het gebeurt alleen als 't goed weer is. Is 't water heel laag of stormt het, dan komt de postboot niet en zijn de bewoners van alle mensen afgesloten. Natuurlijk is er dan wel eens een halligbewoner, die toch naar 't vasteland wil, om zijn oude moeder, zijn zieken vader te bezoeken. Dat kàn wel, maar dan moet hij lopen. Dan moet hij wandelen door de wadden en dat is een lange en gevaarlijke onderneming. Wat is de wadde?

De wadde is het brede, grote strand, tien of twaalf kilometer breed, dat tussen de grote eilanden en de kleine hallig ligt. Zo'n wadde was vroeger óók land, waarop huizen stonden. Toen is de zee gekomen, heeft land en woningen weggespoeld en waar vroeger bloeiende velden stonden, stroomt nu het water. Maar als 't eb is, trekt 't water achteruit; het moet weer naar zijn eigen woonplaats terug. Dan komt 't zand weer bloot en je kan er op lopen.

De wadde is overal verschillend. Soms is het zand mooi wit en hard. Dan weer modderig en week, zódat je er tot over je enkels inzakt. Je kunt een half uur door lopen, dat alles goed gaat en dan sta je opeens voor een diepe stroom, zódat je een heel eind omlopen moet. Vlug moet je omlopen, heel gauw! Want de wandeling moet afgelopen zijn bij 't eindigen der ebbe! Wanneer de vloed opkomt, loopt 't strand weer vol water en, ben je dan nóg niet aan land, dan moet je sterven; de golven slepen je mee. 't Is ook een belangrijk ding, dat de wind niet omslaat. Natuurlijk ben je met mooi weer je wadde-wandeling begonnen, anders zou 't al heel roekeloos zijn. Maar 't gebeurt vaak, dat de wind omslaat en een dikke nevel de wadde plotseling bedekt. Dan zie je niets meer. Je ziet niet de hallig die je verlaten hebt, noch de kust van het eiland, waar je heen wilt. De nevel heeft je omsloten en in de verte hoor je het ruisen van de opkomende vloed! Dan kan je alleen behouden worden, wanneer God een won-

der doet. En nu zal ik een verhaal vertellen van een hallig-gezin, van Vader Iwersen en zijn waddewandeling.

EEN VROEGE MORGEN

De zon ging op over 't eiland Langenees.

Toen de kleine Marret opstond, keek ze uit het vierkante ruitje van het lage boerenhuis, dat haar huis, haar thuis was. 't Was een stralende dag, 't leek wel een feestdag. De Friese klok sloeg half zes, zij kondigde de dag aan met haar schorre stem, want zij was oud en moe. Zij had al aan grootvader behoord en ook al aan overgrootmoeder; zij was daarom aan de familie gehecht en zou haar plicht doen zolang haar raderwerk nog enige levenskracht bezat. Marret begreep wat de klok bedoelde, al klonk haar stem niet zeer aanmoedigend. Zij kroop dus niet meer tussen de dekens, maar schonk wat water in het kleine waskommetje, waste zich, kamde haar lange, blonde vlechten, schoot haar jurkje aan en, — klaar was Marret. Het aankleden duurde niet lang. Schoenen en kousen waren er alleen voor de Zondag en de vijf knopen van haar jurk waren spoedig vastgemaakt.

Marret was wel vroeg, maar toch nog niet de eerste. In de keuken hoorde zij al geluiden en ook in de stal. Moeder schrobde de keukenvloer en in de stal was vader bezig met Ilrake, de koe. Zij hoorde hem zacht met Ilrake praten en 't was alsof de koe antwoord gaf. Nu Marret heen en weer liep, werden ook een paar broertjes wakker: Sönke ¹⁾ van elf en Meri van negen jaar, ook de vijfjarige Jens en broertje Bonke wreven zich reeds de ogen. Alleen de kleine Broder, het wiegekind, was nog weg in 't dromenland.

¹⁾ Sönke betekent Zontje. Uitspreken: Zeunke.

Marret hielp nu de kleintjes zich te kleden. Ook dit was snel gebeurd. Vlug stapten Jens en Bonke, de rakkerachtige tweeling, samen tien jaar, in de kleren, die Marret klaar hield. Niemand keek er naar of er hier en daar een scheur in hun broekje was, waardoor hun been naar buiten gluurde en of hun blote armen wat grijs waren van 't vettige leem! Zij behoefden immers nog niet naar school! Zij tolden nog maar wat rond op 't groene gras en op de vette kleiaarde, speelden met de schapen en lieten zich donkerrood branden door de hallig-zon. — Marret stond op de drempel van de voordeur en keek eens rond. Wat woon-den ze toch gezellig samen zo boven op de terp. De hoeven waren in een vierkant gebouwd; al die hoeven met hun stallen, en leunden tegen elkaar aan als goede vrienden, die elkaar helpen wilden. Vóór haar stond het mooie huis van vrouw Paulsen. Het was heel oud en zuchtte haast van ouderdom. De grijze vlierstruik bij de voordeur was in tien bochten en kringels gegroeid. Marret vond, dat zij er knorrig uitzag, maar dat kon zij niet helpen, zij behoorde ook al tot de ouden! Het was heerlijk, dat zij er stond, de Noordenwind tegen hield en schaduw gaf in de hoog-zomertijd. Zij zat weer vol bessen. Daarvan kookte moeder sap; dat was een heerlijk geneesmiddel als je ziek was. Vóór het huis zag je het kleine kooltuintje. Alle kool stond er mooi voor, meende Marret. Vrouw Paulsen zou het goed hebben, wanneer zij kool zou stoven. Vandaar keek Marret naar de kleine hoeve van grootmoeder. Grootmoeder's huis had geen vlierstruik, de zon brandde onbarmhartig op de rode steentjes, maar Grootmoeder wist zich wel te behelpen, als zij buiten wou zitten. Dan spande zij een lijn van haar voordeur naar de schuur en hing die vol met kleren. Grootmoeder zat dan in de schaduw van haar wijde rokken. Nu sliep zij nog, de luiken waren nog gesloten.

6

En daarnaast, bij oom Joeng, stond de voordeur ook al open. Daar komt Knoet.

Hij haalt water uit de feding, de diepe trechterachtige zoet-watervijver, waarin het regenwater, voor de beesten bestemd, zorgzaam wordt vergaard. De beesten hebben dorst. 't Is toch maar gelukkig, zo denkt Marret, dat hun feding zo vol water is. Vader heeft er in 't voorjaar nog een hele massa brokken ijs in geworpen, om hem toch vooral goed vol te maken. Nu mocht de zon rustig komen, had vader gezegd, de beesten zouden niet loeiend en kermend van dorst rondlopen, zoals verleden jaar! Die volle vijver was wel gevaarlijk voor de kleine kinderen, die graag aan de waterkant speelden en ook waagde een kip zich wel eens te ver aan de waterkant, maar dan moesten de groten maar dubbel opletten! Alle grote kinderen van de terp hadden die taak, dat wist Marret, en zij, zij zou haar ogen flink de kost geven!

—Marret, help eens even! klonk moeders stem, en haal een emmer drinkwater voor de thee!

Marret haalde een klein emmertje uit de keuken en ging nu niet naar de feding, maar naar het plaatsje naast het huis. Daar zocht zij het valluik, ingemetseld in de grond. Zij trok het aan de ring naar boven en keek in de diepte. Daar zag ze de stenen put in de vorm van een fles, breed van onderen, nauwer van boven, zo diep als de terp zelf. Zij liet haar emmertje zakken en haalde bruinachtig water naar boven; drinkbaar water, al zag het er wat onooglijk uit. Met dit water kookte moeder al het eten. Gelukkig maar, dat het er was! Zeewater konden zij toch moeilijk drinken!

Moeder sneed nu een stuk van 't zurige brood af, deed er wat heerlijke, eigen-gemaakte boter op. Marret, Sönke en Meri gingen netjes aan de tafel zitten. De tweeling had daar geen trek in, met hun boterham in 't vuistje liepen ze naar buiten en aten hem al splend op, dankbare kippen achter hen aan.

NAAR SCHOOL!

't Was nu kwart voor zeven en tijd om naar school te gaan. De weg naar school was voor alle halligkinderen een flinke wandeling. Het eiland Langenees is 11 km lang. De school staat in 't midden van de hallig en 3 km van de terp af. Zij moesten dus een uur lopen. In de zomer begon de school om 8 uur en was de wandeling een genot; in de winter begon zij om 9 uur, en soms was er helemaal geen school. Alles hing van 't weer af. Moeder Marren kon haar kinderen toch niet over de gezwollen beken en over de ijsschotsen naar school sturen? De weg was dikwijls gevaarlijk voor kinderen en niet alleen in de winter. Want 't was doorsneden door talloze beken, diepe greppels, dikwijls tot de rand gevuld met water, alle gaten, door de zee in de grond geslagen. Die stroompjes noemden ze prielen. De brug, die er overging, bestond uit een smalle plank met één dunne stok als leuning. De Iwerskinderen moesten 14 bruggetjes over, voordat ze in hun school waren. 't Was dus een avontuurlijke tocht.

De kinderen gingen nu op stap. Marret nam Meri bij de hand en Sönke zocht zijn eigen weg. Zij daalden de modderige trap af en stonden nu op de wijde, groene vlakte. 't Was er doodstil en nergens zag je een mens of kind. Boven hun hoofd de hoge, blauwe hemel, in de verte het ruisen van de zee en onder hun voeten de wijde, groene vlakte met witte en rode plekken. Prettig was het met de blote voeten in het veld te lopen! Daar hoorden ze boven hun hoofd een kreet! Een zeemeeuw scheerde door de lucht, zilverwit glinsterde zijn verenpak in 't zonnelicht.

Hij zoekt zijn eieren, zei Sönke.

Hij is bang voor jou, antwoordde Marret.

Kom, laten we de eieren zoeken! vroeg Meri.

Dat mag niet meer, de eierentijd is voorbij! waarschuwde Marret, die precies wist, als alle schoolkinderen, op welke dag het eierenzoeken door den burgemeester was verboden.

Maar Meri drong: Nu, maar wij mogen toch wel eens kijken!

Ik weet een nest! Sönke vloog vooruit naar een polletje gras in de verte. De zeemeeuw zag, dat zijn nest ontdekt was; hij stootte felle kreten uit; hij riep om hulp! Zie, daar kwamen ze al, 2, 3 meeuwen schoten toe, die alle schreeuwend en krijsend in een kring boven Sönke's hoofd vlogen. Maar Sönke wist zich te verweren. Hij greep Meri's muts en gooidde die de hoogte in, naar de vogels.

Hij wilde ze toch ook geen kwaad doen! Hij mocht immers wel eens kijken!

Ja, daar lagen ze, 2 grote, gespikkelde eieren. Over een paar weken zouden er kleintjes uitkomen.

De kinderen stonden er nu alle drie omheen, maar raakten ze niet aan. Over een paar weken zouden kleine, donzige vogels in 't nest liggen! Dan zouden ze weer komen en —

Opeens herinnerde Marret zich, dat het schooldag was.

Vooruit jongens, vlug! Ze zetten het alle drie op een lopen, eerst nog gevolgd door de meeuwen. Maar hoe verder ze gingen, hoe kalmer de meeuwen werden. En eindelijk hoorden zij niets meer.

Zij stonden nu voor het eerste bruggetje. In 't midden van de smalle plank was een opstaand plankje aangebracht, opdat de schapen niet van het ene naar het andere land zouden lopen. Sönke liep al dansend en springend over de plank. 't Was zijn bedoeling hem aan 't wiebelen te brengen. Marret vond dat niets erg, zij was er gewend aan om 't diepe water onder zich te zien en liep over de plank zonder de leuning vast te houden.

Maar Meri voelde zich niet zeker op de dansende plank. Houd op, jongen! riep

zij en greep de leuning stevig vast. Met voorzichtig lopen kwam zij aan de overkant, in de weide van de Nieuwe terp, vol met koeien en schapen. Het eerste bruggetje van de veertien lieten ze nu achter zich, nog dertien zouden ze moeten overschrijden! Sönke liep alvast vooruit naar het volgende prief en Marret kon niet laten om even wat van die prachtig rode kelken te plukken. Zo was de wandeling naar school een waar feest en zo zou het elke morgen zijn, zolang als de blijde zomer duurde.

— Na een uurtje waren ze dicht bij school. De school, de kerk en de pastorie lagen samen op één terp, de school tegen de kerk aangebouwd. Wanneer dan de winter met zijn stormen kwam, konden ze elkaar helpen. De school bestond uit één lokaal, en in dat lokaal hadden alle kinderen van het eiland tezamen les. Kon dat wel? Ja, dat kon. Er zijn op Langenees niet zoveel schoolkinderen, en als er veertig zijn, is de school al goed gevuld. Zie, daar komen Lize met haar rode mutsje, kleine Knoet en Jens van Ouwerterp. Langzaam, lachend en spelend, drentelen ze de school in. Meester is er al lang, al moet hij nog zo'n eind lopen, want meester woont op de verste terp, vlak bij de zee.

En nu beginnen de lessen. Terwijl de een zijn huiswerk moet laten nazien, schrijft de tweede een gedicht over en de derde rekt zijn sommen uit. Zo gaat 't door tot 12 uur. Dan is de school uit en zijn ze klaar voor de hele dag, want 's middags is er geen school; de weg is te lang, om die viermaal per dag af te leggen.

De terugweg gaat gauwer dan de heenreis. Ieder kind verlangt nu naar huis en naar de lekkere soep, die op het vuur staat. Met gejuich stormen zij het huis binnen: Moeder, 'k heb zo'n honger! Nog even wachten, Sönke! Marret, hang de deken uit het raam; dan weet vader dat het eten klaar is, en kom dan gauw beneden om de borden neer te zetten.



Maar Meri voelde zich niet zeker op de dansende plank (blz. 9)

Marret zoekt nu gauw de rode deken, slaat hem eens uit en hangt hem dan flink duidelijk uit. 't hoogste raam. Vader, die op 't land werkt, weet wel, wat dat betekent! Hij krijgt de rode deken in 't oog, zet zijn zeis neer en komt op 't huis af. Als hij thuis komt, staat de grote dampende soepkom op de tafel. Hij gaat op de bank zitten en alle kinderen komen toegelopen als kippen bij het avondvoer: nu wil niemand buiten blijven spelen!

Allen trachten zich nu een plaats te veroveren. Meri wil naast moeder zitten en Sönke naast vader op de bank. De tweelingen Jens en Bonke lopen heen en weer met een stoel. 't Kan hen niet schelen, waar zij zitten, als 't maar dicht bij de soepterrien is. 't Is een lawaai als een oordeel! Midden in dit tumult roept vader: Stilte! Elk kind blijft staan op de plaats, waar het staat en 't is even rustig in de kamer. Dan klinkt vaders stem:

Aller ogen wachten op U!
Gij spijzigt alles wat leeft
en verzadigt allen met welbehagen.
Amen.

Het leven begint weer. Jens en Bonke zoeken nog hun plaatsje; wie zit, krijgt al vast een heerlijk bord soep. 't Is griesmeelsoep met rozijnen vandaag! Jens en Bonke hebben eindelijk ook een bord veroverd en beginnen met alle kracht te eten. Maar wanneer hun eerste honger gestild is, bedenken ze een spelletje. Ze vissen met hun vingers de dikste rozijnen uit hun bord en leggen die naast zich op de tafel, om ze voor 't laatst te bewaren; niemand ergert zich daaraan. Moeder en vader hebben haast. Er is nog meer te doen! De schapen moeten morgen geschoren en dus vanmiddag gewassen worden. En daarom: voortmaken!

AVOND

De zon staat al schuin aan de hemel. Vader, moeder en kinderen hebben hard gewerkt en alle schapen lopen nu rond met een blinkend wit vacht. De avond van een heerlijke dag komt aan. Kleine Broder knipoogt al en de tweeling is wat rustiger dan anders. Nog een boterham en nog wat rondlopen, nog wat draaien, wat talmen en dan roept moeder ze naar binnen. Terwijl Broder bij moeder op schoot zit, staan de beide jongens al bij hun bed. Maar ze klimmen er nog niet in, ze wachten nog op iets. Daar horen ze moeders stem:

In storm en golfgebruis...

Moeder zingt. Ze weten het. Zo gaat het elke avond en ze zouden niet kunnen slapen voordat dit gebeurd was. Beiden knielen bij moeder neer, sluiten hun ogen, vouwen hun bruine knuistjes en zingen zowat mee:

In storm en golfgebruis,
behoed, o God, mijn leven.
Laat om mijn wankel huis
uw goede englen zweven.

Nu komt vader ook binnen. Hij kan niet wegblijven, want als moeder zo bezig is, moet hij er bij zijn. Hij wil moeder horen zingen. Moeder weet 't wel en begint weer opnieuw:

In storm en golfgebruis,
behoed, o God, mijn leven.
Laat om mijn wankel huis
uw goede englen zweven.

Maar roept Gij mij omhoog,
naar 't hemels vaderland,
dan leg 'k mij rustig neer
in uw Vaderhand.

Ja, 't versje is wel moeilijk, maar de eerste woorden kennen Jens en Bonke wel. En al begrijpen ze niet alles, ze vinden het toch heel mooi. Jens en Bonke lachen en stoeien nog even en vallen dan in bed. Binnen twee minuten slapen ze.

Vader zit nog even stil. 't Was hard werken vandaag; hij is moe!

„In storm en golfgebruis, behoed, o God, mijn leven!”

Ja, 't was nù mooi op de hallig. Zo zonnig en zo vredig. Maar de herfst zou weer komen met zijn stormen. En de winter met overstromingen. Zou 't water weer tot aan 't venster rijzen? Zou zijn huis wel sterk genoeg zijn, als blanke Hans ¹⁾ zijn muren beukte? Die kleine boerenhoeve, — die stal van leem?

In storm en golfgebruis, behoed, o God, mijn leven!

't Was gevaarlijk wonen op de hallig!

En tòch zouden vader en moeder er nooit vandaan willen; zij hadden hun land toch zo lief.

Ja, 't was gevaarlijk wonen in dat holle land!

En tòch waren vader en moeder rustig bij die onrustige zee.

Want boven wolken en winden woonde God. Waren zij met hun wankel huis en lage grond niet in zijn hand?

¹⁾ „Blanke Hans”, zo noemen de halligbewoners de zee.

DE WINTER KOMT

Een mooie dag was voorbij.

En op die dag volgden nog meer heerlijke dagen.

Na het schapen wassen komt het schapen scheren en na het schapen scheren, wacht de tijd van 't hooien. Dan werken mannen en vrouwen van zonsopgang tot zonsondergang en elk kind, dat maar even een hark in handen houden kan, moet meehelpen. 't Is een gespannen tijd, want 't geldt de kostbare hoischelven voor de gulzigheid van blanke Hans te beschermen. Elk ogenblik kan hij het eiland bezoeken en de stapels op zijn weg mee naar de oceaan slepen. En daarom, vlug 't bed uit, Marret en Sönke, Lize, Knoet en Jens!

Maar de hooitijd is niet alleen een tijd van zwoegen en slaven. 't Is ook een tijd van lachen en spelen, zingen en gekheid maken; 't is ook een vrolijke, zonnige en daarom een heerlijke tijd!

Ook aan de hooitijd komt een einde.

September staat voor de deur, October en November volgen.

't Is nu geheel anders op de hallig. De zon houdt zich dikwijls schuil en dan is het daarbuiten nevelig, grijs, grauw, koud en somber. Dan houdt ieder zich zoveel mogelijk in zijn huis op en zijn de avonden bij moeder het gezelligst, die de grote kachel flink heeft opgestookt. Ja, 't is nu een moeilijke tijd op 't eiland Langenees. De postboot komt in de winter niet vier- maar slechts tweemaal per week en de brieven zijn schaars. Voor veertien dagen bleef de boot helemaal uit, want de hevige storm maakte overkomst onmogelijk; 't was naar nu er zoveel zieken waren, die doktershulp hoog nodig hadden. Bij vrouw Paulsen liepen de kinderen met kinkhoest rond en de moeder van Hugo Moritz lag met

koorts en hevige pijn in de borst in bed; men wist niet hoe dat moest aflopen. Vader, de grote Broder, en moeder Marren keken ernstig.

Bij alle gevaar van storm en ziekte, was er in de winter toch één lichtpunt, een groot en glanzend lichtpunt: het heerlijke Kerstfeest. De ganse maand December stond in het teken van het Kerstfeest. Schone liederen werden geleerd; op school werden mooie verhalen voorgelezen; in de kerk werd veel over 't Kerstfeest gesproken en thuis bakte moeder koekjes en kwam er meer dan gewoonlijk iets lekkers op tafel.

Het zingen der kerstliederen, dat was wel het heerlijkste. Niet alleen de kinderen kenden ze, maar ook alle vaders en moeders, ook alle grootvaders en grootmoeders, de dienstmeisjes en de knechts. En wanneer op de winteravond allen bij elkaar zijn en de storm om het huis giert, dan hoor je Marrets heldere stem:

Stille nacht, heilige nacht,
Slaap gerust, sluimer zacht,
Kindeke, niets dat je rust nog verstoort,
stil is alles, slaap rustig, slaap voort!
Englen houden de wacht,
slaap dan rustig, slaap zacht.

Als Marret maar eenmaal met zingen begint, hoor je ook al gauw de stemmen van Sönke en Meri. En bij de derde regel: „Kindeke, niets dat je rust nog verstoort”, doet moeder mee. Bij de vierde regel neuriet vader de tweede stem en, hierdoor aangemoedigd, wil ook grootmoeder, die bij de kinderen de avondboterham eet en zich alles nog uit haar kindertijd herinnert, meezingen. Dan kan Melf, de trouwe knecht, ook niet meer zwijgen en juicht uit volle borst:

„Englen houden de wacht!” Ja, er komt nu geen eind meer aan 't samen zingen. Laten we zingen: „Eeuwen geleden kwamen getreden!”

En ook: „Welk een mare, o herderscharen!”

't Ene lied na het andere klinkt in de lage woning. Ze horen geen stormwind en geen regen meer; de avond vliegt om en het is bedtijd, voordat men het weet. Ja, die Decemberavonden, – lichtpunt in de donkere tijd.

DE WADDEWANDELING

't Was een van die dagen, kort voor Kerstmis, dat een kleine jongen op de stoep stond van Broder Iwersens woning.

Zie eens, daar staat Hugo Moritz, wat doet hij daar? roept Sönke.

Vader opent de voordeur. Daar staat Hugo, bedremmeld en treurig, met een fles in zijn hand.

Kom binnen, Hugo, zegt vader, wat scheelt er aan?

De kleine Hugo stapt naar binnen. Oom, moeder is ziek, ze heeft erg gehoest vannacht. Nu zijn de hoestdruppels op en moeder is zo benauwd. Vader vraagt, of u naar Feuhr wilt gaan om hoestdruppels te halen!

Vader en moeder kijken elkaar aan. Een wandeling naar Feuhr? Naar het eiland Feuhr, dat tien kilometer van Langenees verwijderd is? Een wandeling over de wadden en dan in de winter? Maar – dat is gevaarlijk!

Ach, man, doe het niet, vraagt moeder.

Moeder is zo benauwd! klaagt de kleine Hugo nog eens.

Nog antwoordt Broder niet. Hij denkt aan het gevaarlijke wad, hij denkt aan 't slik, waarin de voeten blijven kleven, aan de stromen, die moeten worden doorwaad en... aan de nevels! De gevaarlijke nevels!

Maar dan is 't alsof vader vrouw Moritz hoort hoesten; hij denkt aan haar man, die ook al ziek ligt aan de jicht en die zijn vrouw zo nodig heeft; hij denkt aan hun lieve kleine kinderen.

Marren, ik moest 't maar doen, de man kan zelf niet gaan, — vind je 't goed?

Ja, moeder vindt 't dan wel goed. Als zijzelf eens zo benauwd was en geen adem kon krijgen? Broder is toch een gezonde, sterke man; hij is al zo dikwijls over de wadden gelopen en weet dus goed de weg tussen de geulen en stromen. Ga maar man, maar wees voorzichtig en hoe graag ik je spoedig thuis wil hebben, blijf, als de wind draait, toch nog liever een dag langer weg!

Broder gaat nu naar buiten en kijkt eens naar de lucht. Hij houdt zijn hand in de hoogte en voelt, waar de wind vandaan komt. Hij komt uit 't zuid-oosten; dat betekent gunstig weer. Hij zoekt zijn huis weer op, trekt zijn hoge vetleren laarzen aan, zet zijn zuidwester op, snijdt een flinke homp brood af, doet er wat spek op en haalt met zijn stok een grote zak van de haak.

Nu moeder, morgenmiddag half drie hoop ik thuis te zijn. Ik ga met de eb van vandaag en kom met de eb van morgen terug. Ik moet nu niet te lang talmen, maar de tocht dadelijk beginnen. En jij, kleine man, geef mij de fles en zeg aan je vader, dat er voor gezorgd wordt.

Dag vader! roepen Marret en Sönke.

Dag vader! schreeuwen de tweelingen met hun schelle stemmen.

Dag lieve vader! zegt moeder zacht. Zij kent de gevaren van de wadden.

Vader gaat nu op stap en staat binnen tien minuten op 't strand. Vóór hem strekt zich een eindeloos bruin-grijze zandvlakte uit. Zij is zó breed, zó groot, zó ver, dat hij het einde niet zien kan. Altijd maar glimmend nat zand met hier en daar een kuil of een priel met stromend water. Hij zet nu zijn voet op 't zand. 't Is mooi hard en hij kan er vlug op vooruitkomen.



Daar staat Hugo, met een fles in zijn hand (blz. 17)

Onder 't lopen maakt Broder zijn berekeningen. De eb duurt zes uur, zij zal dus ongeveer om twee uur op 't laagst zijn. En nu was 't acht uur; hij heeft dus de tijd de wadde te doorlopen. Maar zes uur heeft hij dan ook wel nodig. Hij moet het priel de Oder doorwaden, dan nog wat omlopen terwille van andere stromen en enige tijd door 't slik waden. Om half drie uiterlijk, moet hij de wadde verlaten hebben, want dan komt de vloed op en wee den wandelaar die met opkomende vloed op de wadde zwerft!

Broder Iwersen heeft nu zo wat een uur gelopen. Met schemerdonker is hij uitgegaan, nu staat de winterzon boven de horizon en hij geniet van 't volle licht. Daar ziet hij een hoogte boven 't water uitsteken. 't Lijkt wel een langerekte dijk. Ja, daarin heeft Broder gelijk; 't is de rest van een dijk, voor eeuwen gebouwd. Want op de plaats waar Broder nu loopt en waar over enige uren het water zal vloeien, hebben voor vierhonderd jaar mensen gewoond en hun vlijtige handen hebben dijken opgeworpen tegen de voortstuwende zee. Hier hebben hun huizen gestaan, ja zie, daar zijn enige stenen, resten van de waterputten der boerderijen. Nu moet hij spoedig aan de ruïne, 't gehucht Mayerswarften, komen, dat slechts bij zeer lage eb zichtbaar is. Ja, daar is het. De stenen zijn duidelijk zichtbaar. Hier, waar hij nu loopt, hebben mensen gewoond, zij hebben gezaaid en geogost en hun kinderen hebben hier gespeeld op groene weilanden. Toen is de zee gekomen en heeft aan hun dijken geknabbeld, heeft zich op de hallig gestort, de huizen neergeworpen en het ganse gehucht met al die vlijtige mensen meegesleept naar zee. Vreselijk! denkt Broder. Komen en vergaan! Maar, zo peinst hij verder, geen van deze duizenden is bij God vergeten. Hij kent hun strijd en lijden. En toen het water kwam en hen meenam, opende Hij zijn armen en sloot ze allen aan zijn hart. Ja, dat wist Broder zeker! In de hemel is het grote wederzien.

Terwijl Broder half-dromend voortloopt, staat hij plotseling voor een grote stroom, de Oder; dat moet zo zijn en hij weet nu, dat hij op de goede weg is. Broder stapt voorzichtig in 't water. 't Is ondiep, het komt maar tot aan zijn enkels. Na tien stappen staat hij aan de overkant. Hij moet nu wat rechts houden, want links is een groot deel modderig slik, waar hij tot zijn enkels in zou zakken; 't was wel niet gevaarlijk, maar 't zou zoveel tijd kosten om bij iedere stap je schoenen uit de zuigende modder op te trekken. Vermoeiend ook! en hij heeft zijn kracht wel nodig. Naar rechts moet hij. Daar ziet hij een donkerblauwe zandbank, herkenningsteken voor iederen waddewandelaar. 't Is de mosselbank, die vast en zeker in de grond is ingebouwd en zich door geen storm van zijn plaats laat drijven. Hier hebben duizenden en nog eens duizenden mosselen een woonplaats gezocht; de schelpen zijn op en door elkander heengegroeid, vormen een vast en stevig steunpunt en een zekere wegwijzer. De stromen veranderen wel eens van bedding, maar de mosselbank blijft, waar hij is. Wie er op blote voeten overheen loopt, is er zeker van zich aan de scherpe kanten der schelpen te snijden. Maar Broder heeft dikke zolen aan zijn laarzen en kan het wagen er op te staan. Hij kijkt om zich heen. Hij is nu midden in 't wad. Achter zich ziet hij de vage, blauwe lijn van de hallig en voor zich een wit streepje: de duinenrij van Feuhr. Nog drie uur, dan is hij er. Broder neemt een flinke hap van zijn brood met spek en zet de tocht voort. Altijd maar verder, stap na stap; een kleine mens op een droge plek in de eindeloze oceaam.

Na drie uur staat Broder op 't duinzand van Feuhr; de moeilijke tocht is volbracht. Hij zoekt nu allereerst den apotheker, om de fles te vullen, dan denkt hij aan vrouw en kinderen. Nu hij zo'n reis gemaakt heeft, wil hij wat extra's mee naar huis brengen. Moeder krijgt een mooi zijden hoofddoek en de kinderen mogen nu ditmaal eens heel veel appels en pepernoten eten. Broder laat

zijn zak boordevol vullen en wanneer dit geschied is en hij voor allen gezorgd heeft, gaat hij eindelijk voor zich zelf zorgen. Hij zoekt het huisje op van Jakob Lorensen, een oud vriend, bij wien hij kan uitrusten en overnachten. Rust maar goed uit, Broder Iwersen, je hebt het verdiend!

NEVEL!

De volgende morgen neemt Broder afscheid van zijn vriend Jakob en gaat om half negen op weg. Het weer is rustig, de wind stil en alles duidt er op, dat het zo blijven zal ook. Hij pakt zijn stok, zwaait er vrolijk mee in de lucht en gaat moedig voort. Hij is als een paard, dat de stal ruikt. Vrolijk snuift hij de lekkere lucht van de appels op, die op zijn rug hangen. Alles gaat goed. Hij herkent elke priel en komt gemakkelijker door de stromen, die zo goed als leeg zijn. Hij heeft het priel de Linge doorwaad, zijn reis loopt ten einde en hij verheugt zich op het lekkere kopje koffie, dat Marren nu zeker voor hem kookt. Hij ziet hallig Langenees voor zich liggen; nog een uurtje lopen, dan heeft vrouw Moritz haar medicijn en hij warmt zijn voeten aan de warme kachel. Hoe meer hij zijn huis nadert, hoe vlugger hij loopt. Het is nu twee uur en hij is nog een kwart kilometer, twee honderd vijftig meter, van huis.

Broder denkt aan de zijden zakdoek en aan de roodwangige appels. Hoe blij zullen...

Stil, — wat is dat?

Plotseling ziet hij een grijs-witte nevel uit zee opkomen, die zich met een ongehoorlijke snelheid over het wad uitspreidt. Wat gaat er nu gebeuren? Tegelijkertijd bekijkt hij de lucht en ontdekt boven de hallig, heel in de verte, een donkere wolkenbank. Dat voerspelt Broder niet veel goeds. Broder is te veel kind van

de hallig om niet te weten wat dit betekent. Hij is opeens wakker. In één ogenblik is alles anders voor hem geworden. Weg zijn zijn vrolijke gedachten! Weg de blijdschap waarmede hij dacht aan Marren en de kinderen! Inplaats daarvan doet een benauwde onrust zijn hart sneller kloppen en een bang voorgevoel vervult zijn hart.

Broder staat stil, hij wil de toestand overzien. Hij moet nog één priel tegenkomen, een priel met een kleine zijtak. Het zand van hier tot aan de hallig blijft hard en achter hem ligt de modderbank. Recht voor hem ligt de hallig; hij kan reeds zijn eigen terp onderscheiden. Nu proberen de richting goed te onthouden! Binnen enkele minuten zal hij niets meer zien.

Broder heeft juist geoordeeld. Na vijf minuten staat hij midden in de nevel; voor, achter, links en rechts van hem ziet hij een witte wolk, die elk uitzicht belet. Hij moet zich nu herinneren, wat de rechte lijn is; elke maatstaf ontbreekt. Zonder te zien waarheen hij loopt, stapt hij op zijn gevoel moedig voorwaarts. Vooruit! en niet bang zijn! Is hij niet van kind af waddeloper? 't Zal hem gaan als Flaks, de hond, die de richting van zijn huis aanvoelt. Een flinke kerel als hij, loopt niet in vier sloten te gelijk. Binnen tien minuten moet hij aan 't priel zijn, dat natuurlijk nog geheel droog is, want de vloed is nog ver.

Broder loopt tien minuten voort, maar het priel vindt hij niet. Waar blijft het? Is hij dan wel op de goede weg? De grond wordt zo slikkerig en dat mag hier toch niet; hier hoort de grond hard te zijn. Hij is zeker wat te veel rechts gegaan; hij zal wat meer naar links afzakken; ja links, — wat meer links!

Broder verandert nu van koers. De grond is nog altijd week; hij merkt het, doordat hij diepe voetsporen in het zand achterlaat. Zo, nu zal hij wel genoeg naar links zijn uitgeweken, nu maar weer recht uit! Hij loopt enige tijd door in de ingeslagen richting, nog altijd vindt hij de Linge niet, een priel, dat hij toch

noodzakelijk overschrijden moet. Even staat hij stil. Hij bukt en kijkt naar de grond. Daar ziet hij voetstappen! Zou hier een menselijk wezen zijn? Maar hij kijkt nauwkeuriger en vergelijkt zijn voetafdruk met die in het zand. Het zijn zijn eigen voetstappen. Hij is in een kring gelopen!

Broder wordt onrustig. O, God, geef uitkomst! roept hij in zijn hart.

Ik zal te veel links aangehouden hebben, zo denkt hij, en in zijn angst probeert hij het nu weer in de rechtse richting. Intussen is een half uur met zoeken en heen en weer lopen verloren; 't is nu twee uur en om half drie loopt de ebbe ten einde. Maar hij had immers toch nog maar twee honderd vijftig meter af te leggen, dat kan toch makkelijk in 30 minuten? Vooruit, met nieuwe moed vooruit! Wederom stapt hij dapper voorwaarts in de richting, waar hij denkt, dat de hallig ligt. Plotseling verliest hij zijn evenwicht; hij zakt met zijn linker been tot aan zijn knie in de modder! Water en slijk spatten rondom hem op. Heer in de hemel, sta mij bij! Ik ben in de modderpoel terechtgekomen! Voorzichtig! Broder voelt nu met de stok, waar hij een vast steunpunt kan vinden. Ja, hier is een plek, waar hij de stok kan inplanten. Nu voorzichtig, om het evenwicht niet te verliezen. Een flinke ruk en Broder staat weer met zijn beide voeten op vaste bodem.

Het is nu de zaak, niet voor de tweede keer op weke grond terecht te komen, zo denkt Broder. Ik zal daarom, voordat ik een stap verder doe, de grond met mijn stok onderzoeken.

Dat is een verstandig plan, maar het heeft zijn nadelen, want hij komt slechts langzaam vooruit. Tastend zoekt hij zijn weg en vordert voetje voor voetje. Zo gaat hij een tijd lang door, over een weg, die geen weg is.

Hoe laat zou het wel zijn? Broder wil even op zijn horloge kijken en staat daarom stil. Stak de wind maar op, dan zou een spleet in de nevelbank hem de

hallig tonen, maar er waait geen wind, het is doodstil.

Is het wel doodstil? Wat hoort hij daar in de verte?

Een onheilspellend geluid doet hem het bloed in de aderen stollen. Nogmaals luistert hij. Hij hoort ver af een zacht ruisen, een fluisterend kabbelen. Het is het ruisen van het water; de vloed komt op, de ebbe is voorbij! Er komt een floers over Broder's ogen; zijn knieën knikken.

Er helpt niets meer aan; hij moet het erkennen; hij is verdwaald!

Verdwaald in de nevelzee met opkomende vloed!

Wat moet hij doen, waar moet hij heen? Voor en achter, links en rechts, het is overal hetzelfde. Waar kan het noorden, waar het zuiden zijn, — waar is de hallig? Misschien ver af, maar misschien ook heel dicht bij. Heel dicht bij zijn huis zal hij moeten sterven! Arme vrouw, arme kinderen! Nog een uur, dan zal het water aankruipen; 't zal eerst over zijn voeten spelen, dan tot aan de knieën opstijgen, altijd hoger en hoger... en dan!... Broder wil niet verder denken.

Werktuigelijk loopt hij door, de minuten kruipen en te gelijker tijd vliegen zij om. Zijn gedachten gaan naar huis. Nu trekken de kinderen de deur achter zich toe om hem op het strand tegemoet te lopen en Marren blijft thuis om hem te verwelkomen met lekkere verse koffie. De kleine Broder zit in de tafelstoel en zwaait met zijn armpjes in de lucht. Arme kleine baas, hij zal zijn vader niet meer zien.

O, mijn God, help mij, — Onze Vader, die in de hemelen is!

Broder loopt maar altijd voort. De nevel slaat hem als een natte doek in 't gezicht; hij is ijskoud en tegelijkertijd gloeiend heet. Voort, voort!

De bodem, waarop hij loopt, wordt vochtig. In elke voetstap, die hij nalaat, borrelt het water op. Zie, daar speelt reeds een klein golfje om zijn voeten. Voor de derde maal staat hij voor een priel, maar de Linge is het niet; toch

maar proberen er doorheen te waden. Hij zakt af naar de bodem en het ijskoude water komt tot aan zijn middel. Het priel staat dus al vol water! Een bewijs hoe ver de vloed al is.

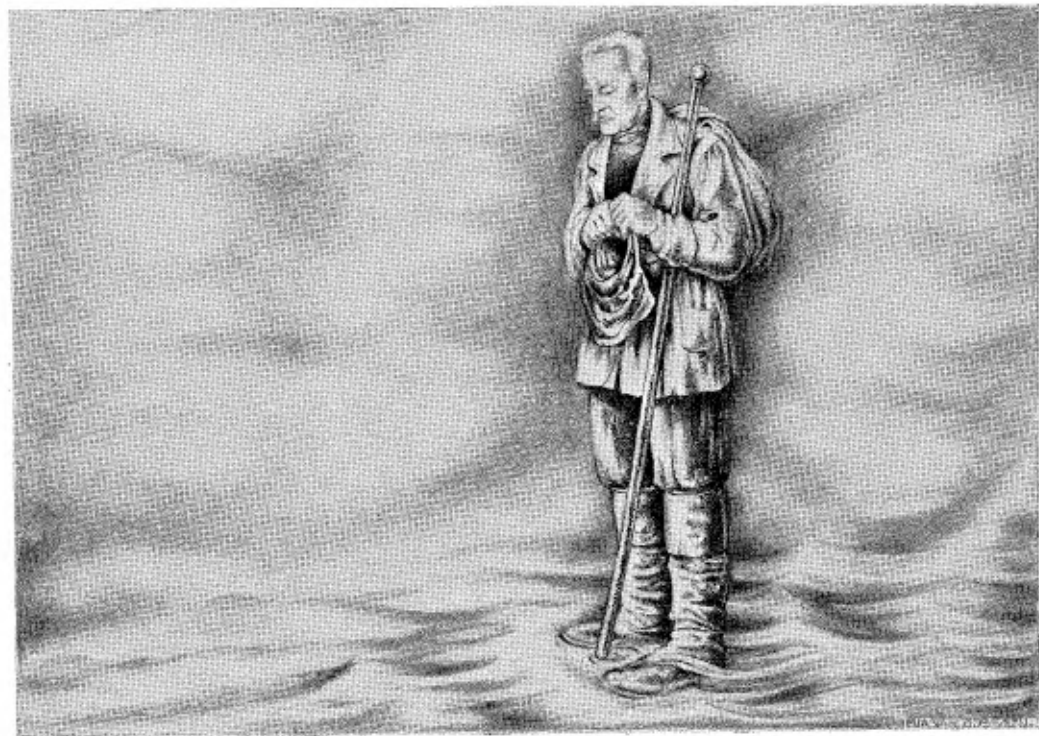
't Geruis van rollende golven is nu vlak om Broder heen; zij omspoelen zijn benen en hij moet zich inspannen om zijn evenwicht te bewaren. Weer achterhaalt hem een golf, die opspat tot aan zijn heupen! Wat moet hij doen? Waarheen?

Broder voelt, dat het met hem afloopt. Hij kan niet meer; zijn kracht vermindert en zijn lichaam is bevroren. Hij zal stilstaan op de plaats, waar hij staat en afwachten, wat er gebeuren gaat. O, zo dicht bij huis te zijn en dan te moeten sterven!

Daar staat Broder, een kleine mens, alleen in de machtige vijandige oceaan! In dat uiterste ogenblik zoekt hij het aangezicht van God. Hij neemt zijn zuidwester af, zoals hij het altijd in de kerk doet. Zie, zijn lippen bewegen:

In storm en golfgebruis,
behoed, o God, mijn leven.
Laat om mijn wankel huis
uw goede englen zweven.
Maar roept Gij mij omhoog
naar 't hemels Vaderland,
dan leg 'k mij rustig neer
in uwe Vaderhand.

Broder Iwersen geeft zich over aan God, den Heer van leven en sterven. Het wordt kalmer in zijn ziel; wat God doet is goed. En als Hij hem tehuis roept, dan is het ook goed. En dan is het ook het enig goede en het beste.



Hij neemt zijn zuidwester af, zoals hij het altijd in de kerk doet (blz. 26)

ENGELEN, DIE ZINGEN

Terwijl Broder links en rechts een weg in 't water zoekt, loopt Marren door 't huis. Zij kan maar niet stil zitten. Zij weet niet waarom, maar zij heeft geen rust. 't Is nu half twee en over een uur zal haar Broder thuis zijn. Zij loopt eens naar buiten en kijkt naar de lucht. Hè, wat een zwarte wolkenbank staat daar in 't oosten! Dat bevalt haar niets.

Na een half uur loopt Marren weer naar buiten en kijkt nu over zee. Daar ziet zij tot haar ontzetting een witte damp over de wadden hangen. Er is niets meer van het strand te zien! En in die wolkendamp en in die witte nevel dwaalt nu haar Broder! Dat gaat verkeerd, daar gaat een onheil komen!

Kinderen, Marret, Sönke, Meri! gaat mee, gaat mee naar het strand, gaat vader zoeken!

Moeder zet eerst nog de brandende lamp voor het raam; misschien dat het vader helpen zal om 't huis te vinden. Dan slaat zij haar doek om, de kinderen grijpen naar hun mantels en jasjes. Moeder loopt niet, maar vliegt de terp af en de kinderen achter haar aan. Zij begrijpen niet precies wat er geschiedt, maar zij voelen iets, als halligkinderen, wie de vrees voor de wadden is ingeboren. Enige ogenblikken later zijn zij aan 't strand. Moeder loopt de zee tegemoet en gaat zo ver mogelijk het water in.

Broder, Broder! Hier, hier!

Misschien is hij heel dicht bij en hoort hij hen roepen in de nevelnacht! Weer roept moeder: Broder, Broder!

En de kinderen roepen, zo luid zij kunnen: Vader, Vader, Vader!

Marren luistert. Maar geen antwoord wordt gehoord; zij hoort niets, dan het ruisen van het water.

Weer begint Marren te roepen. Zij snikt het uit, zij heeft haast geen stem meer. Zij loopt vooruit, komt weer terug, kijkt en wacht.

Vader zal de weg wel vinden, kinderen! zegt zij, om zichzelf gerust te stellen, — nog even geduld!

Maar de tijd gaat voorbij. Met heen en weer lopen, met turen en wachten is een uur verstreken; 't is nu half vier. Moeders onrust kent nu geen grenzen meer. Wat moest zij doen?

Dan zegt Marret op eens: Moeder, ik weet wat, laten wij zingen, kerstliederen zingen, daar houdt vader zoveel van!

Ja, dat is een goede gedachte; zij zullen zingen, altijd maar zingen en als de een moe is, zal de ander voortgaan. „Stille nacht” kan moeder nu niet zingen, dat is te zacht, neen, zij heeft behoefte aan een lied, dat klinkt tot in de verte, een lied, waarin zij haar bange ziel kan uitstorten. En zij begint!

Heilge nacht, u groeten wij,
Christus is geboren!
Jezus kwam, ja ook voor mij,
'k mag hem toebehoren.
Alle klachten, alle zorgen
wijken voor de heldre morgen,
voor het hemels zonnelicht,
van Gods vriendlijk aangezicht.

Langzaam en plechtig klinkt het lied door de winternacht. Moeder zingt met bevende stem, maar de stemmen der kinderen doorboren de nevelen met hun klaar geluid.

* * *

Op dat oogenblik voelde Broder dat 't met hem gedaan was en gaf zijn ziel over aan God. Op dat oogenblik bad hij het zeemansgebed:

In storm en golfgebruis,
behoed, o God, mijn leven!

Op hetzelfde oogenblik stond hij stil en wachtte op wat komen zou. Wat hoorde hij daar?

Wat klonk daar zo wonderlijk mooi in deze gruwelijke eenzaamheid? Wat jubelde daar in die koude duisternis? Was hij al gestorven en hoorde hij de engelen zingen in de hemel? Broder, al half versuft en verstijfd van koude, heft zijn hoofd op. Wéér hoort hij:

Alle klachten, alle zorgen
wijken voor de held're morgen,
voor het hemels zonnelicht,
van Gods vriendlijk aangezicht.

Wie zong daar, — kende hij die stem niet? Ja, — dat was een welbekende lieve stem, de stem van Marren; het waren zijn kinderen, die daar zongen, die jubelden in de donkere nacht.

Maar waar, waar kwam het geluid vandaan?

Weer luisterde hij: „Gods vriendlijk aangezicht”.

Dat kwam toch uit de verkeerde richting; stonden zij dan in zee?

Neen, Broder, je bent in een kring rondgelopen en staat met je rug naar de hallig en met je gezicht naar de vloed; je loopt de vloed tegemoet!

Broder begrijpt op eens alles. Hij draait zich om en loopt enige passen vooruit. 't Geluid is nu duidelijker! Steeds scherper luisterend, beweegt hij zich voort in



Wat hoorde hij daar? (blz. 30)

de richting waar het gezang vandaan komt; steeds duidelijker wordt de klank en steeds vlugger reppen zich de voeten van Broder. Zijn vermoeidheid verdwijnt; nieuwe kracht voelt hij door zijn aderen stromen. Ja, nu weet hij 't zeker; daar, daar ligt zijn huis!

Dan ziet hij opeens in de nevel bewegende figuren en met uitgespreide armen snelt hij vooruit: Marren! Kinderen!

Die avond is het feest in de hoeve van Broder Iwersen, een heel buitengewoon feest. Grootouders, burens en vrienden, allen zijn gekomen om hem te verwelkomen. Er worden kerstliederen gezongen. Zij klinken blij en vrolijk, maar toch anders dan gisteren en eergisteren. Want Broder zingt, zoals hij nooit tevoren gezongen heeft; hij zingt uit de grond van zijn geschokte en dankbare ziel. En wanneer allen weg en hij en Marren heel alleen zijn, zegt hij: 't Was erg Marren, heel erg, maar ik heb iets gehoord, dat ik mijn leven lang niet zal vergeten: ik heb de engelen Gods horen zingen!



